

El filòleg Joan Borja i Sanz (Altea, Marina Baixa, 1968) ha publicat 'Enric Valor, memòries', un llibre que consta d'una extensa conversa amb el fill del gramàtic, Enric Valor i Hernández, combinada amb passatges de l'obra de l'escriptor, amb documents del seu arxiu personal i amb la intervenció puntual d'altres protagonistes fonamentals en la biografia de l'autor de Castalla (Alcoià). Parlem amb Joan Borja, que dirigeix la Càtedra Enric Valor a la Universitat d'Alacant, sobre aquesta obra, que ha merescut el Premi València d'Assaig de la Institució Alfons el Magnànim.

Enric Valor, memòries d'un país

Per Manuel Lillo / @lillousechi

Semblava que d'Enric Valor i Vives (1911-2000) estava tot dit i escrit. Però Joan Borja, professor de Filologia Catalana a la Universitat d'Alacant, ha trobat un nou enfocament per descobrir i aprofundir en diversos detalls de la seua biografia. L'autor insisteix molt en el paper fonamental que el fill de l'escriptor, Enric Valor i Hernández, ha tingut en aquest llibre. I és que "sense la seua complicitat i sense la documentació a la qual m'ha permès accedir", aquesta obra, guardonada amb el Premi València d'Assaig, no hauria estat possible. El confinament d'ara fa un any va acabar de donar el temps necessari al filòleg Joan Borja per transcriure les nou hores de "borratxera conversacional" que va mantenir amb el fill de l'escriptor, nascut el 1935, quan Enric Valor ja vivia a la ciutat de València.

En aquell 1935, Valor comptava amb 24 anys, i ja havia tingut temps de passar la infantesa a Castalla (Alcoià), de contagiar-se del món industrial a Elda (Vinalopó Mitjà) i de traslladar-se a

Alacant per, finalment, moure's a Catarroja (Horta), animat pel seu germà Josep, que li ofería una alternativa econòmica per garantir la seua prosperitat. Molta intensitat en tan poc de temps. I moltes curiositats per definir una personalitat que va molt més enllà de la seua obra literària.

Per exemple, a Elda, Valor va viure una situació de contrast. La ciutat industrial, especialitzada en producció de sabata, es trobava dominada per l'anarquisme. "Mira si era majoritari que la dreta era d'Izquierda Republicana!", diu el seu fill en referència al partit de Manuel Azaña. En canvi, Valor es troba contrariat a Elda pel menyspreu que alguns veïns d'aquesta ciutat castellanoparlant tenen pel català, cosa que desperta encara més la consciència lingüística de Valor. A banda, la seua amistat amb alguns anarquistes li fa submergir-se en pràctiques com la del naturisme, bastant desconeguda en aquells temps. "Un dia, que anaven per la serra tots en conill, es veu que varen ensopegar amb la Guàrdia Civil. I és quan

van començar a discutir”. Enric Valor Hernández recorda l’anècdota, escrita per Víctor Labrado — omnipresent al llibre de Joan Borja, com també ho està l’editora Rosa Serrano—, quan Enric Valor pare explica als agents que “el nudisme és bo i és sa, una moda molt normal a Europa, que parteix d’una voluntat civilitzada de comunió amb la natura”. El Guàrdia Civil acabaria transigint amb la ironia d’una persona desconcertada. “Pues debéis tener razón, cuando estás ahí discutiéndome en pelotas”.

Tot seguit, a Alacant, Enric Valor és capaç de canviar la història del mitjà escrit més seguit del moment. Es tracta d’*El Tio Cuc*, publicat en català entre 1914 i 1936 —amb interrupció entre 1919 i 1923— i que, gràcies a la influència de Valor, adopta el codi ortogràfic de les Normes de Castelló, acceptat per l’academicisme i la intel·lectualitat valenciana quan va assumir les tesis lingüístiques de Pompeu Fabra. No era una qüestió menor, perquè aquesta adaptació ortogràfica causava confusió en uns lectors acostumats a una llengua prenortativa, que s’escrivía tal com es parlava i que el mateix *Tio Cuc* havia arribat a definir no com a *català* ni com a *valencià*, sinó com a *alicantí* [sic]. Joan Borja reflexiona al voltant d’això amb una pregunta retòrica: “ens imaginariem, ara, a un jove de poc de més de vint anys, anant a la seu del diari *Información* i convencent el director que cal que el seu diari es publiqui en valencià?”. És evident que no. Per això, quan després d’aquesta etapa tan intensa Valor marxa a Catarroja, Josep Coloma i Pellicer (1874-1936), fundador i director etern del setmanari alacantí, experimenta un buit i una decepció important. L’home que li havia fet canviar *El Tio Cuc* l’havia abandonat.

És evident que, per arribar a aquest nivell de consciència, Valor havia d’haver rebut una influència prèvia. En aquest punt també se submergeix Joan Borja, que interroga Enric Valor Hernández sobre aquesta qüestió. I descobreix dos detalls molt interessants. Un, que el pare de l’escriptor, Enric Valor Amorós, va estudiar Filosofia i Lletres a Barcelona, on va coincidir amb un llavors jove i encara desconegut Francesc Cambó (1876-1947). La influència del futur ministre i líder de la Lliga Regionalista en podria ser un motiu. També el fet que Enric Valor Amorós li regalara al seu fill exemplars d’un altre setmanari satíric, aquest del Principat: *L’Esquella de la Torratxa* (1872-1939). Joan Borja compara aquests detalls determinants en la consciència d’Enric Valor amb altres exemples paral·lels. Per exemple el de l’historiador Pere Maria Orts i Bosch (1921-2015), deu anys més jove que l’escriptor de Castalla i, com ell, un home de família benestant. “Com és possible que aquell home no acabara sent un *senyoret* de Benidorm sense cap

altre horitzó que el d’acumular terres i diners?”, es pregunta l’autor del llibre. “Doncs resulta que va suspendre dibuix als Escolapis i que son pare el va haver d’enviar a la casa d’un home de Sueca per rebre classes. Aquell home era Joan Fuster i Seguí, tallista, que feia escultures i tenia un fill, Joan Fuster i Ortells (1922-1992), que era de la seua edat”. Són detalls que marquen les diferències biogràfiques, segons Joan Borja, entre Enric Valor i Vives i els seus veïns de Castalla: tots són catalanoparlants, però només hi ha un Enric Valor que pren consciència en un context sociolingüístic del tot advers.

Un context que no va millorar amb la dictadura franquista. Valor havia deixat Alacant anys abans i vivia a València tot just quan entra al grup Torre, liderat pels escriptors Xavier Casp (1915-2004) i Miquel Adlert (1911-1988). El fill

Imatge de la diada del 25 d’abril del 1998. Al centre, Enric Valor al costat del seu fill, Enric Valor i Hernández, entrevistat per Joan Borja al seu llibre recentment publicat.

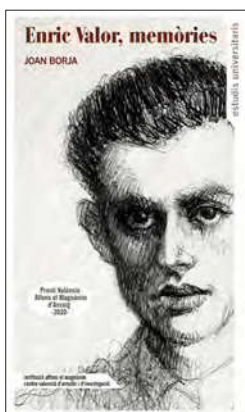
de l’escriptor de Castalla, Enric Valor i Hernández, va introduir en aquest grup persones que també irrompien amb força en l’àmbit cultural del país. Especialment Eliseu Climent, el qual editaria anys més tard quatre de les obres d’Enric Valor, concretament entre 1977 i 1983. Entre aquestes hi havia la mítica *La flexió verbal*. Climent, editor de Tres i Quatre, i també d’aquest setmanari, és constantment esmentat pel fill de Valor al llibre.

A l’Editorial Torre, el 1950, Valor publicà el seu primer volum de rondalles. I un any més tard publicaria amb Joan Sales (1912-1983) les rondalles valencianes i gironines a l’editorial Ariel. Segons Joan Borja, València va oferir a Enric Valor una sèrie d’oportunitats que el van fer prosperar literàriament. Aquella època coincideix amb un bon moment econòmic de la família, quan amb el seu germà Josep, Enric Valor fa diners amb una empresa de transports. “Ell naix ric, en una família →

→ de senyorets que s'empobreix, després es torna a fer ric en la postguerra i torna a empobrir-se quan entra a la presó —ja a finals dels seixanta—, on es fa escriptor, perquè és l'única eixida econòmica que té". Segons Joan Borja, durant el període d'encarcerament s'acaba evidenciant que "hi havia un sector emergent", el de l'escriptura en català al País Valencià, amb la qual Valor va fer un cert patrimoni gràcies a les rondalles, a les obres didàctiques de gramàtica, etc.

A la presó, per cert, l'escriptor de Castalla coincideix amb personatges emblemàtics del nacionalisme valencià, com ara Vicent Ventura (1924-1998), fundador del Partit Socialista Valencià, o l'activista cultural Enric Tàrrega (1936-2020), fundador de Comissions Obreres a València. Tots dos van poder rebre les classes de català de Valor al centre penitenciari de Mislata (Horta). "Són coincidències que enriqueixen el personatge", reflexiona Joan Borja. Però Valor, més enllà de la seua estada a la presó, va buscar la sort que va tindre a l'hora de coincidir amb certs protagonistes del seu temps. Per exemple, amb Francesc Soriano Bueso, "un personatge crucial", gerent en la Cadena de Prensas del Movimiento, el qual tot i el seu càrrec donava un cop de mà a tot aquella cultura emergent. Joan Borja explica, en aquest sentit, que gràcies a Soriano, Carmelina Sánchez-Cutillas (1921-2009) té una quarantena d'articles publicats a la secció de Cultura de *Levante* sobre literatura medieval catalana. Joan Fuster o Bernat Capó (1928-2017) també hi tindrien tribunes que "van servir per generar consciència al voltant de figures com la d'Ausiàs March o el *Tirant lo Blanc*", poc o gens promocionades en aquell temps de dictadura. Soriano Bueso, propietari de la impremta Sucesor de Vives Mora,

L'autor d'*Enric Valor, memòries*, el filòleg Joan Borja. Coberta de l'obra, guanyadora del Premi València d'Assaig de la Institució Alfons el Magnànim.

va teixir relacions editorials amb Valor, perfectament explicades per l'estudiós Òscar Pérez Silvestre, i també per Joan Borja al seu llibre.

Durant la dictadura, la promoció de la llengua va ser possible, malgrat totes les adversitats, gràcies a tasques com la d'Enric Valor i molts altres lluitadors que es recorden al llibre. "Allò important de les seues rondalles és que han propiciat una cosa fonamental", diu Joan Borja: "la reconciliació dels valencians amb el seu propi imaginari fantàstic". A partir d'autors com Valor, "són moltes les novel·les que es publiquen i es llegeixen cada any en valencià, i aquesta batalla que als setanta estava perduda ara està guanyada". Borja reflexiona encara més, ara sobre el concepte de *nació*, un terme que "alguns relacionen amb un imaginari compartit, i els valencians comptem amb aquesta font d'imaginació pròpia gràcies a autors com Valor. No és un assumpte menor", destaca l'autor del llibre.

Episodis recents com el de Mutxamel (Alacantí), on el Partit Popular, Ciutadans i Vox van aprovar el canvi de nom d'un carrer dedicat a l'escriptor de Castalla per rebatejar-lo com a Avenida de España, pesen menys que d'altres també recents, segons Joan Borja. I és que dies pocs després de l'afer de Mutxamel, on l'Ajuntament finalment dedicarà un altre carrer a Enric Valor després d'una intensa campanya cívica de pressió i reivindicació, la mateixa Diputació d'Alacant va aprovar per unanimitat una moció presentada pel PSPV-PSOE per dignificar l'escriptor. "El PP i Ciutadans no volien una foto en contra de Valor, perquè la seua figura pesa més que ells". L'autor del llibre també destaca que l'alcalde de Castalla, Antoni Bernabeu (Ciutadans), "ha fet una modificació de crèdit a l'Ajuntament per pagar la primera fase de la rehabilitació del número 24 del carrer Major del poble", on es construirà la casa-museu d'Enric Valor. Per això, segons Joan Borja, "la dialèctica que la dreta està en contra d'Enric Valor s'ha acabat. Valor, com tot patrimoni, no és de dretes ni d'esquerres. I això no ho pot dir tothom".

El cert és que 21 anys després de la seua mort, i 110 anys després del seu naixement, Enric Valor encara desperta consciències i genera producció cultural. I, sobretot, és recordat per les generacions actuals, de les quals encara és un dels grans inspiradors. ●